

YTTRANDE
2020-05-28

Ert Dnr Ku 2019/02112/KL

Kulturdepartementet
Ku.remissvar@regeringskansliet.se
Ku.KL@regeringskansliet.se

Betänkandet Härifrån till evigheten – En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv (SOU 2019:58)

Sammanfattning

Arkivutredningens betänkande lyfter fram den enskilda arkivsektorn i ljuset och lägger en rad förslag, som, om de förverkligas, kommer att betyda en väsentlig förstärkning av området både när det gäller ekonomi och status. Sammantaget instämmer vi i utredningens mening att förslagen i betänkandet bedöms få positiva konsekvenser för sektorn.

De föreslagna ekonomiska tillskotten är dock långtifrån tillräckliga för nuvarande uppgifter inom den enskilda arkivsektorn, och än mindre för den nödvändiga utveckling som väntar i digitaliseringsens spår.

Det centrala i arkivutredningen är, att de enskilda arkiven nu föreslås att omfattas av arkivlagen, vilket är ett erkännande av de enskilda arkivens samhällsmässiga och historiska egenvärde, och att det slås fast att de utgör en viktig del av vårt gemensamma kulturarv.

Vi ser mycket positivt på att förslaget till ny arkivlag har inledande syftes- och ändamålsparagrafer som är neutrala och utgår från arkiv som ett samlat begrepp, utan åtskillnad mellan offentliga och enskilda arkiv. Att de inledande paragraferna dessutom betonar att arkiven är en del av kulturarvet är särskilt glädjande.

I vårt yttrande lägger vi särskild vikt vid att diskutera arkivlagens två inledande paragrafer. De utgör lagens ramverk men är knapphändigt formulerade, särskilt när det gäller arkivens ändamål. Vi anser att dessa förslag, och även betänkandet i övrigt, ger uttryck för en alltför snäv syn på arkivens ändamål, dvs deras betydelse för, och deras nytta i, samhället.

Vi menar att arkivens användning och arkivens användare, liksom arkivinstitutionerna och arkivprofessionen har fått allt för liten plats i betänkandet. Dessa perspektiv nämns när det gäller enskilda arkiv, men borde vara lika självklara när det gäller de offentliga arkiven.

Alla delar i den digra arkivutredningen har inte kommenterats i yttrandet och vi hänvisar därför också till Svenska Arkivförbundets inspel till Arkivutredningen.

Yttrande

Kapitel 4 Beskrivning av arkivsektorn

4.6 Användare och användning

Vi anser att utredningen på ett bättre sätt hade kunnat lyfta fram arkivens breda användning som resurs för individ och samhälle, både i arkivlagens inledning och bredare om kulturarvets användning. Stort utrymme ägnas åt *hur* informationen ska förvaltas och bevaras, men mycket litet om *varför* vi bevarar och *vem eller vilka* som ska använda arkiven, eller som borde uppmuntras och bjudas in till att använda dem.

Betänkandet handlar huvudsakligen om arkiv som information och berör i alltför liten utsträckning användarna och användning, men i avsnittet 4.6.1 finns en beskrivning av arkivens användare som utgår från betänkandet "Öppenhet och minne" från 1988. Man menar att bilden är ungefär den samma idag. Därmed har man missat den utveckling som skett inom arkivsektorn från början av 1990 och fram till idag. Helt riktigt är basen i användarskaran den samma, men nya användare och nya användningsområden har tillkommit.

Det politiska fokus som var på kultur och skola i mitten av 1990-talet gav en knuff framåt för arkivpedagogisk verksamhet vid kulturarvsinstitutionerna och även de svenska arkiven. I propositionen (2004/05:124) som följde på den förra arkivutredningen, föreslog regeringen ett tidsbegränsat nationellt uppdrag för arkivpedagogiska insatser inom arkivområdet. Syftet var att stärka tillgänglighetsområdet för olika grupper främst från demokratisk utgångspunkt. Under 2011 fick vi så nya läroplaner för grundskola och gymnasieskola som satte fokus på källkritik och användning av historiskt material, t ex arkivmaterial, i historieämnet, och vidare att ett historiskt perspektiv skulle genomsyra all undervisning vilket ökade skolans intresse för arkiv.

De flesta landsarkiv, större kommunarkiv och regionala enskilda arkiv har idag ett samarbete med skolan och har tusentals elevbesök varje år, digitalt och analogt, och med elever allt från förskoleklass till vuxenundervisning, särskola och SFI. De digitalt producerade resurserna för skolan ökar varje år, där Stockholmskällan är en av de mest besökta. Intresset för arkiv och lärande sprids stadigt, och nätverket Arkivpedagogiskt forum har idag ca 150 medlemmar.

Men det är inte bara skolbesöken som skjutit i höjden. Tusentals besökare ur en intresserad allmänhet tar också del av arkivens programverksamhet med föredrag, kurser, stadsvandringar, öppet hus, Arkivens Dag och digitala visningar. Några av dem blir kvar och deltar sedan som frivilliga i transkriberingsuppdrag, registreringsarbete och andra medskapande aktiviteter, vilket även behandlas under 4.6.3 i betänkandet. För många av dessa, oftast äldre, besökare är arkivet mer än en källa till information – det är underhållning, bildning och social samvaro på en trygg mötesplats. Genom frivilligarbetet kan man känna att man gör en betydelsefull insats och till skillnad mot museerna, dit man ofta går för att ganska passivt titta på en utställning, bygger arkiven i långt större utsträckning på egen aktivitet och social interaktion. Arkiven används också allt mer i kommersiella sammanhang där man vill ge sin verksamhet eller en plats en lyftande berättelse t ex inom destinationsutveckling och history marketing.

Under senare år har synen på arkivens och arkivariernas roll förändrats, likaså har kultur och kulturarv fått en helt ny betydelse och funktion för samhällsutvecklingen, både socialt och ekonomiskt. Det finns dag också helt andra deltagarförväntningar - man vill påverka, göra sig hörd och vara medskapande. Delar av detta lyfts fram under 4.2.1 Arkivens roll förändras med samhällsutvecklingen

Denna utveckling, som gäller hela arkivsektorn, är ytterst nedtonat i betänkandet och en anmärkningsvärd brist. Trots undertiteln – En långsiktig politik för förvaltning och kulturarv – ser vi mycket litet av diskussion och framåtblickande när det gäller kulturarvsaspekten. Man berör t. ex. inte hur arkiven som kulturarvsinstitutioner på olika sätt kan bidra till att uppnå de nationella kulturpolitiska målen, inte heller hur arkiven kan inlemmas i ett gemensamt kulturpolitiskt ramverk. Kulturarvet betraktas idag som ett eget politikområde, och i propositionen Kulturarvspolitik (2016/17:116) beskrivs regeringens kulturarvspolitiska prioriteringar. Dessa omfattar rimligtvis också arkivsektorn. Med betoningen på kulturarv, både i betänkandets rubrik och förslag till lag, hade man kunnat förvänta sig ett eget kapitel i betänkandet kring dessa frågor.

4.5 Den enskilda arkivsektorn och Kapitel 10 Stödjande och främjande av enskilda arkivsektorn

I betänkandets beskrivning av den enskilda arkivsektorn ligger fokus, av naturliga skäl, på arkivinstitutioner med specifikt uppdrag att bevara och förvalta enskilda arkiv. Men utanför denna krets finns en lång rad andra arkivinstitutioner och arkivbevarande institutioner med stora samlingar av enskilt arkivmaterial varav Riksarkivet med landsarkiven är den största. Man nämner också att enskilda arkiv bevaras hos universitetsbiblioteken, centralmuseerna och ISOF, och även hembygdsrörelsen. Här borde också kommun- och regionarkiv, bibliotek samt kommunala och regionala museer tas med. Enskilda arkivbestånd bevaras alltså hos en lång rad arkivinstitutioner och arkivbevarande institutioner/organisationer utanför de enskilda arkivinstitutioner som ses som centrala för denna utredning. De bör uppmärksammas för att man ska få ett bättre helhetsgrepp om den splittrade enskilda arkivsektorn. För att få en överblick över vilka institutioner som förvarar enskilda arkiv, och i vilken omfattning, och likaså för att på sikt få till en samordning inom sektorn, måste en större kartläggning genomföras vilket även föreslås under 10.5.2

4.10 Särskilda typer av arkivmaterial

Vi ser positivt på att KB i samverkan med Svenska Filminstitutet, Statens musikverk och Riksarkivet får i uppdrag att genomföra en nationell inventering av audiovisuellt material och utreda förutsättningarna för digitalisering av materialet. Vi förutsätter att uppdraget även innefattar den enskilda arkivsektorn.

I de enskilda arkiven, både i arkivinstitutioner och arkivbevarande institutioner som museer och bibliotek, i hembygdsföreningar och lokalhistoriska föreningar förvaras stora mängder audiovisuellt material, men även analog film och fotografi. Dessutom tillkommer i samlingarna en ständigt ökande andel svårhanterbara digitala filmer och digitala fotografier. Många av de enskilda arkiven har begränsade tekniska resurser och inte heller kompetens för att på ett professionellt sätt konvertera, eller på ett säkert sätt bevara dessa samlingar. Vi ser därför positivt på en nationell samordning inom området, inte bara när det gäller audiovisuellt material och analog film, utan också fotografi där det idag saknas ett utpekat kunskapscentrum med nationellt ansvar.

Kapitel 5 En moderniserad och anpassad arkivlag

5.3-5.4 Inledande bestämmelser. Lagens syfte och ändamålen med arkiven

Arkivförbundet ser positivt på att förslaget till ny arkivlag även omfattar den enskilda arkivsektorn och att de två inledande paragraferna utgår från en helhetssyn på arkiv, utan åtskillnad mellan offentliga och enskilda arkiv. Det är också positivt att denna lag, liksom biblioteks- och museilagen,

Syftar till att bidra till det demokratiska samhällets beständighet och utveckling, likaså att kulturarvsperspektivet kommer till klart uttryck.

Vi anser dock att de två inledande paragraferna är allt för knapphändiga. Arkivlagens portalparagrafer ska ge ett klart och tydligt budskap till läsaren om lagens intentioner och arkivens och kulturarvets ändamål. Detta utan att man ska behöva gå tillbaka till betänkandets text eller författningskommentarer för att tolka dem. Lagen ska inte bara fungera inåt mot arkivsektor och förvaltning, utan även för det omgivande samhället – allmänhet, institutioner, forskning, media, politiker osv. Den ska definiera arkivens funktion och betydelse för att tydliggöra arkivens, arkivinstitutionernas och professionens uppdrag och roll i samhället.

I direktiven till arkivutredningen slår man fast att "arkiv är till för att användas och bidrar till de övergripande kulturpolitiska målen och samhällsutvecklingen", likaså att det offentliga kulturarvsarbetet bör vidareutvecklas för att arkivens värden som kulturarv ska komma hela samhället till del. Detta kommer också till uttryck i arkivutredningens betänkande där man i texten, s.191-200, ansluter sig till den syn på kulturarv som framförs i Kulturarvspropositionen (2016/17:116), och där utredningen också hänvisar till bibliotekslagen (2013:801) varifrån man också hämtat formuleringen i den inledande syftesparagrafen "bidra till det demokratiska samhällets beständighet och utveckling".

Ändamålen med arkiven är mycket bredare än vad som framgår i lagtextens § 2, vilket också tydligt framgår i betänkandets textavsnitt. För att förtydliga § 2, Ändamålen med arkiven, skulle man kunna lyfta fram ytterligare formuleringar ur betänkandets text för att beskriva arkivens ändamål och funktion, t.ex; *arkivens värde för fri åsiktsbildning, för en allsidig historiebetraktning, för bildning, forskning och samhällsengagemang, för att bidra till gemenskap och kritiskt ifrågasättande, för förståelse av det förflutna och som kunskapsinstitutioner i samhället.* Man lyfter i texten också fram målen för det offentliga kulturarvsarbetet som presenteras i Kulturarvspropositionen; *det gemensamma kulturarvet blir en angelägenhet för alla, det offentliga samtalet vidgas och fördjupas och medskapande och engagemang främjas.*

Utöver att hämta förslag till skrivningar i de två portalparagraferna från Kulturarvspropositionen och de svenska musei- och bibliotekslagarna kan man också göra jämförelser med syftet/formålet i förslaget till ny arkivlov i Norge. Denna ger uttryck för en bredare syn på arkivens betydelse för individ och samhälle än det nuvarande svenska förslaget, och är samtidigt mer handlingsinriktat. Den inleds med "Formålet med denne loven er å sikre dokumentasjon om samfunnet som skal kunne brukes til å forstå samtid og fortid, og til å bevare og videreutvikle Norge som rettstat og demokrati." Från den norska lagens ändamålsparagraf skulle man också kunna inspireras av punkterna främja "demokratisk deltakelse", "utvikle kunnskap om kulturarven, kulturelt mangfold og grunnleggende samfunnsforhold", "ivareta enkeltpersoners og grupper behov for å kjenne egen historie og kultur"

Ett av motiven till en modernisering av arkivlagen är, att den ska anpassas till utvecklingen inom sakområdet. Arkivutredningen Arkiv är till för alla – nu och i framtiden (SOU 2002:78) hade starkt fokus på arkivens breda användning vilket innebar att de insatser som gjordes för att öppna upp arkiven för en bredare publik och nya användargrupper fick en ny legitimitet, och en puff framåt.

De senaste decennierna har det publika och arkivpedagogiska arbetet vuxit och utvecklats, inte bara inom den enskilda arkivsektorn utan även på landsarkiv, stads- och kommunarkiv och specialarkiv. Man kan lugnt påstå att många arkivinstitutioner har utvecklats till publika kulturarvsinstitutioner med ett varierat utbud för nöje, kunskap och bildning, och med analoga och digitala besökare i alla åldrar, inte minst skolungdom. Detta har skett under en tidsperiod då synen på kulturarvet, och därmed också arkiven, har förändrats och där kulturarvet i dag ses som en resurs inom flera

samhällsområden. Det har alltså skett en betydande utveckling och modernisering inom arkivsektorn sedan den förra arkivlagen kom (1990:702), och då inte bara myndighetsförändringar och övergång till digital informationshantering. Synen på arkiv har ändrats såväl inom som utom arkivsektorn, och att då endast upprepa ändamålen med arkiven i § 2, som man uppfattade dem 1990, ser vi inte som att utredningen har beaktat utvecklingen inom sakområdet.

5.6 Tillgänglighet till arkiven

Genom § 7 har man lagt in en särskild paragraf rörande tillgänglighet. Frågan är om det är nödvändigt. Man kan i lagens §1 ändra lydelsen i punkt 2 till: främja tillgången till, *och användandet av*, kulturarvet. Om vi utgår från att portalparagraferna även omfattar enskilda arkiv med statlig finansiering, och om paragraferna utvecklas och vidgas som föreslaget ovan, bör man istället ha en skrivning om att §1.1 och §2.2-3 *inte* gäller enskilda arkiv. Utgångspunkten måste vara att arkivlagen i grunden ser arkiven som en helhet och med gemensamma grunduppdrag.

5.10 Rapporteringsskyldighet, 15.6.1 Ansvar för nationellt arkivinformationssystem

Vi ställer oss positiva till att de enskilda arkiven ska lämna uppgifter till ett nationellt arkivinformationssystem, NAD. I § 14 i arkivlagen blir det ett krav för de enskilda arkivinstitutioner som får statligt verksamhetsbidrag att leverera information till systemet, vilket de flesta redan gör idag. För mindre institutioner blir det frivilligt, men önskvärt.

Att ha ett gemensamt arkivinformationssystem för hela arkivsektorn är något som vi ser mycket positivt på, men för att NAD ska kunna utvecklas till ett funktionellt, tillgängligt och mer användarvänligt arkivinformationssystem måste hela arkivsektorn samarbeta och känna att det är en gemensam angelägenhet. De olika arkivsektorerna måste vara delaktiga och få inflytande över den fortsatta utvecklingen av NAD, så att databasen kan leva upp till de skilda behov som finns tex tekniska lösningar, ett mer pedagogiskt och intresseväckande tilltal mm.

I betänkandets texter kring NAD diskuteras inte det förarbete som krävs innan uppgifterna om arkivbestånden kan registreras, vilket ibland innebär betydande arbetsinsatser, inte heller vad som händer om man får en träff i registret till ett, nästan uteslutande, analogt material som ska studeras på plats. Riksarkivet föreslår att ekonomiska resurser tillförs för att underlätta för resurssvaga aktörer att lämna uppgifter till NAD. En annan möjlighet är att i Coronakrisens spår starta ett större nationellt beredskapsprojekt, liksom SESAM och Access, för att göra de registreringar som behövs inför registrering i NAD, och som förberedelse inför informationsdigitalisering.

Kapitel 7 Bevarande och gallring

7.11.1 Bestämmelser om bevarande i ny arkivlag, Författningskommentarer § 13

Detta kapitel berör myndigheters arkiv men är ändå av intresse för den enskilda sektorn genom ett tydligt fokus på bevarandefrågorna. Utöver ändamålen att ta del av allmänna handlingar, information för rättskipning och förvaltning ska informationen också bevaras för forskningens behov. Här har man i utredningens text framhållit att forskning ska tydas brett – akademisk forskning, amatörforskning och man tillägger att det idag även finns annan användning av arkivens information t.ex. enskildas tillgång till handlingar för vidareutnyttjande. Här skulle man kunna ha fler exempel på arkivens

information som resurs för individ och samhälle, vilket vi tidigare tagit upp under de inledande portalparagraferna.

Vid urvalet ska hänsyn tas till att arkiven är en del av kulturarvet, och man framhåller i utredningstexten, att även om det är nästan omöjligt att avgöra framtida forskares och användares behov, så måste arkivmyndigheterna ha ett långsiktigt perspektiv på användning och forskning t.ex. genom löpande dialoger med forskarsamhället. Här skulle man även kunna lägga till civilsamhället och medborgardialoger liksom inom kulturmiljöfältet. Det är oerhört viktigt med en demokratisk tillgång till arkiven, men likaså viktigt är insyn och transparens när det gäller ett demokratiskt urval av information för långsiktigt bevarande.

Vi är positiva till att utredningen poängterar vikten av bevarandeplanering och behovet av ett proaktivt och strategiskt bevarandearbete, särskilt när det gäller elektroniska handlingar. Detta är något som måste framhållas även när det gäller enskilda arkiv, antingen det gäller företags- organisations- eller personarkiv.

Kapitel 10. Stödjande och främjande av den enskilda arkivsektorn

10.3.3, 10.5.1 Samordning genom centrumbildningar?

Svenska Arkivförbundet ser mycket positivt på utredningens förslag att uppmuntra och stödja nya och befintliga arkivcentrumlösningar och även förslaget till finansiering av detta arbete. På flera platser i landet finns redan idag väl fungerande arkivcentra där statliga, kommunala och enskilda arkiv och andra kulturarvsinstitutioner och föreningar som museer och bibliotek samarbetar. Med en helhetssyn på, och samarbete kring, samhällets minne är det också logiskt med en fysisk närhet, och med stor bredd när det gäller ingående institutioner som skapar förutsättningar för ökad tillgänglighet.

Som förordningen "Förslag till förordning om statsbidrag till arkivcentrum" (s.58) är utformad innebär det dock att flera av de nu existerande arkivcentra inte kommer att omfattas av förordningen. Flera av de bäst fungerande centrumbildningarna är formade kring de statliga landsarkiven, och de har också tillkommit på initiativ av landsarkiven. Förordningen öppnar inte för att bygga upp nya centrumbildningar kring statliga institutioner, och inte heller för att befintliga centra med statlig part skulle kunna erhålla bidrag till utveckling.

Vårt förslag är därför att förordningens § 2:1 får tillägget *statliga myndigheter* dvs "....minst två kommunala myndigheter, *statliga myndigheter*, enskilda arkivinstitutioner....."

Arkivutredningen föreslår att projektbidrag för att bygga nya och eller utveckla befintliga arkivcentra ska prövas av Riksarkivet, förordningens § 8 (s.59). Vi anser att det är fel instans att pröva dessa frågor då Riksarkivet genom landsarkiven ännu, och förhoppningsvis även i framtiden, är involverat i flera centra. Det bör vara Samarbetsrådet för enskilda arkiv, liksom när det gäller bidrag till nationella arkivinstitutioner och organisationer som får detta uppdrag. En annan möjlighet är att det mer oberoende Statens Kulturråd prövar ansökningarna.

10.4, 10.5.2 Riksarkivets rådgivande, främjande och förvärv

Arkivförbundet ser positivt på att det i arkivlagen införs att Riksarkivet ska ge råd och vägledning till arkivbildare och institutioner inom den enskilda arkivsektorn, och att Riksarkivet också får en ekonomisk förstärkning för dessa uppgifter. På detta sätt får Riksarkivet en tydligare stödjande och rådgivande roll gentemot den enskilda arkivsektorn, på samma sätt som Riksantikvarieämbetet har i

förhållande till museerna. Man kan också hoppas på ett utökat och förbättrat samarbete mellan dessa myndigheter eftersom många frågor inom kulturarvsområdet är gemensamma.

En av de mest brännande frågorna för enskilda arkiv är frågan om e-arkiv. Därför är det glädjande att utredningen särskilt poängterar att Riksarkivets rådgivning även ska innebära "...ett visst metodstöd, inte minst i frågor som uppstår i samband med arkivsektorns digitalisering." (s.390) Här behövs gemensamma riktlinjer och standarder, en nödvändighet även för Riksarkivet självt som också kommer att hantera digitalt födda arkiv från den enskilda sektorn som nationella organisationers arkiv, företagsarkiv och personarkiv. De praktiska lösningarna måste också kompletteras med utbildningsinsatser, inte minst för att utveckla dagens arkivverksamhet som förutsätter både ett aktivt och proaktivt arbetssätt för samtidsdokumentation och bevarande.

10.4.3, 10.5.1, 10.5.2 Statsbidrag till enskilda arkivsektorn, statsbidrag till nationella enskilda arkivinstitutioner, Samarbetsrådet för enskilda arkiv

Samarbetsrådet för enskilda arkiv ersatte 2012 Riksarkivets nämnd för enskilda arkiv då delar av bidragsgivningen överfördes till Statens Kulturråd. Riksarkivet skriver i sin redovisning till regeringen 2012 inför bildandet att "...det finns ett behov av ett institutionaliserat samarbetsforum byggt på demokratiska principer där de statliga och enskilda arkivsektorerna möts som jämbördiga parter." Enligt Riksarkivets instruktion ska samarbetsrådet "...främja utvecklingen av enskild arkivverksamhet och bevarande av för kulturarvet betydelsefulla enskilda arkiv ..." Rådet ska ha högst åtta ledamöter med Riksarkivarien som ordförande och där hälften av ledamöterna utses på förslag av den enskilda arkivsektorn. I dag har den enskilda sektorn haft möjlighet att föreslå tre representanter. Samarbetsrådet beslutar om verksamhetens utformning inom ramen för regelverket, och fungerar även som samrådsorgan när det gäller Riksarkivets bidragsgivning till enskilda arkiv, där beslut om bidrag fattas av riksarkivarien. Den totala summan att fördela till nationella arkivinstitutioner och organisationer är idag ca 9 miljoner, men i realiteten finns ytterst litet att fördela då Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek (ARAB) erhåller nära 80% av denna summa. Därför ställer vi oss mycket positiva till den förstärkning om 10 miljoner kronor som föreslås till detta område. Denna summa är dock otillräcklig i förhållande till behovet, då statsbidraget både ska täcka verksamhetsbidrag och utvecklingsbidrag, och där de senare ska stödja projekt som "...bedöms vara av särskilt intresse för de enskilda arkivens utveckling ur ett nationellt perspektiv." En möjlighet skulle vara att dela bidraget i två delar, ett avsett som stöd för verksamheter liksom RAÄs bidrag till nationella organisationer exempelvis Sveriges hembygdsförbund och ArbetSam. Den andra delen reserveras då för utvecklingsprojekt, kanske med ett vidare syfte än idag, eller med tematiska utlysningar som gör det möjligt även för mindre arkiv att ansöka om bidrag.

Ytterligare statliga medel måste också tillföras sektorn för forskning, ett område som är sorgligt eftersatt och knappt existerande inom den enskilda arkivsektorn. Riksantikvarieämbetet delar varje år ut 15 miljoner kronor till FoU för kulturarv och kulturmiljö. Medlen är tänkta för forsknings- och utvecklingsprojekt, nätverksarbete, utbildningsutveckling och seminarier och förstudier. Projektledaren måste ha doktorsexamen. Med en liknande lösning för de enskilda arkiven skulle man kunna utveckla ett närmare samarbete med universitet och högskolor i de fall man inte själv har disputerat personligen.

Beträffande Samarbetsrådets organisation har Svenska Arkivförbundet redan tidigare framfört, och vidhåller fortfarande, att vi hellre skulle se ett bredare sammansatt råd direkt under Kulturdepartementet liksom i Danmark. Här har man ett Privatarkivudvalg, tillsatt av departementet

med uppgift att gemensamt handha frågor som rör privatarkiv. Det danska udvalget har en bredare sammansättning och uppdrag än det svenska och rapporterar direkt till kulturministern. I udvalget har Rigsarkivet tre representanter och andra organisationer åtta. Förutom organisationer för enskilda arkiv ingår här även Det Kongl. Bibliotek, Nationalmuseet, Organisationen Danske arkiver, Slots- og kulturstyrelsen (motsvarar Kulturrådet+RAÄ) och Det danske udvandrersarkiv. Riksarkivarien är ordförande.

Samarbetsrådet för enskilda arkiv ska enligt utredningens förslag genomföra en inventering av olika slags enskilda arkiv. Detta uppdrag preciseras inte närmare och skulle kunna uppfattas som om det här var frågan om en inventering av enskilda arkivbestånd inom hela den enskilda sektorn, även material som förvaras hos arkivbildarna, vilket naturligtvis vore en omöjlig uppgift.

Svenska Arkivförbundet har tidigare påtalat behovet av en kartläggning inom det enskilda arkivområdet i mening att få en överblick över mängden enskilt arkivmaterial, och typ av material, som idag förvaras hos arkivinstitutioner och hos arkivbevarande institutioner/organisationer som centrala museer, universitetsbibliotek, kommunarkiv, museer, bibliotek, hembygdsrörelse osv. Det handlar här om arkivmaterial som redan är omhändertaget, men som till stor del ännu inte är registrerat i NAD. Här saknas det en samlad överblick över det enskilda arkivområdet. En sådan föreslagen inventering eller kartläggning kan, förutom att ge nödvändig kunskap om arkivområdet, även vara en bra grund inför Riksarkivets kommande statistikarbete. Det framgår dock inte klart hur detta nödvändiga arbete ska finansieras.

10.3.4 Statsbidrag till regional arkivverksamhet i kultursamverkansmodellen 10.5.1, Statsbidrag till arkivsektorn

Svenska Arkivförbundet ser positivt på att staten vill ta ett större ekonomiskt ansvar för de enskilda arkiven, och då både när det gäller arkivens grundtrygghet och problemet med herrelösa arkiv. Det föreslagna tillskottet på 10 miljoner kr är ett välkommet, men inte tillräckligt bidrag. I dagsläget är det ca 30 institutioner som erhåller statsbidrag via kultursamverkansmodellen. Det nya tillskottet kan, som tänkt, bidra till en större stabilitet och tryggare tillvaro för många av arkiven men är inte tillräckligt för att möta sjunkande medlemsavgifter, en ständig inströmning av herrelösa arkiv och nya kostsamma utmaningar som utveckling av e-arkivlösningar. Frågan är också om man kan se tillskottet som en långsiktig lösning då åtgärder med öronmärkta belopp till vissa kulturområden är tidsbegränsade och anses egentligen inte höra hemma inom modellen. Att regionerna själva ska kunna fördela det statliga bidraget är en grundläggande princip inom samverkansmodellen.

Kapitel 11 Reglering av den enskilda arkivsektorn

11.7.1 Nya arkivlagen om enskilda arkivsektorn

Vi ser positiv på utredningens förslag att det ska framgå av arkivlagen att arkiv som förvaras av enskilda arkivbildare och enskilda arkivinstitutioner samt enskilda arkiv hos myndigheter är en del av kulturarvet. Vi har tidigare i inspel till arkivutredningen förordat att enskilda arkivbildare och enskilda arkivinstitutioner ska omfattas av arkivlagen som viktiga delar av samhällets informationsförsörjning och gemensamma kulturarv, men inte stå under Riksarkivets tillsyn.

11.7.2 Enskilda arkivinstitutioners behandling av personuppgifter

Arkivförbundet ställer sig positivt till förslaget att enskilda arkivinstitutioner som erhåller statligt verksamhetsbidrag kommer att omfattas av arkivlagen och därigenom får rättslig grund att behandla personuppgifter för arkivändamål av allmänt intresse.

De enskilda arkivinstitutioner som får statligt bidrag till verksamheten behöver därför inte prövas av Riksarkivet, vilket är positivt. Vi beklagar dock att det för närvarande inte tycks finnas någon juridisk möjlighet att få till en mer generell reglering, och att en stor del av den enskilda sektorns arkiv och arkivbevarande institutioner/organisationer kommer att prövas av Riksarkivet.

Vi ser positivt på att Riksarkivet kommer att peka på föreskrifter som gäller för statliga myndigheter, men som personuppgiftsansvariga inom den enskilda sektorn bör tillämpa för att uppfylla nödvändiga skyddsåtgärder. I övrigt förutsätter vi att Riksarkivets föreskrifter hålls på en rimlig nivå.

Kapitel 12 Urfolket samernas och de övriga nationella minoriteternas arkiv

Vi ser positivt på att man i betänkandet har ett särskilt avsnitt om de nationella minoriteternas arkiv. Vi anser, liksom Sametinget att arkivmaterial från samiska aktörer ska bevaras och finns tillgängligt nära de platser där det skapats, en princip som självklart bör gälla alla arkivhandlingar såväl enskilda som statliga och kommunala.

Överblicken när det gäller minoriteternas arkiv, vilket material som finns och var det förvaras, ses tydligen av många av föreningarna som ett problem. Det skulle delvis kunna lösas genom en bättre registrering i NAD och därför borde det, för att öka tillgängligheten, göras en särskild insats för att samla kunskap om arkivbestånd som bildats och samlats in från nationella minoriteter. Arkivmaterialet bör förvaras hos befintliga arkiv, i eller utanför arkivcentra.

Erbjudandet om ett säkert bevarande och tillgängliggörande via NAD bör gälla alla *community archives*, där arkivskapandet och arkivaktivismen har identitetsskapande funktion, antingen det är arkiv skapade av 1900- och 2000-talets stora invandrargrupper som italienare och syrier eller andra communities som Queerrörelsens arkiv och bibliotek (QRAB) som förvarar sitt material vid Landsarkivet i Göteborg och Umeå Hardcore arkiv vid Folkörörelsearkivet i Västerbotten.

Vi ser positivt på förslaget att Riksarkivet i sin rådgivning ska ägna särskild uppmärksamhet åt urfolket samerna och de nationella minoriteterna, men att detta uppdrag utvidgas till att även omfatta 1900-2000 talets invandrargrupper. Likaså ser vi positivt på att Sametinget tilldelas ett nationellt ansvar för arkiv av urfolket samerna.

Kapitel 13 Riksarkivets omgivning och interna organisation

13.4.3 Från egna myndigheter till enheter i Riksarkivet, 13.5.3 Öppnare betoning av regional närvaro, 1.5 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2009:1593) med instruktion för Riksarkivet

I arkivutredningens betänkande föreslås en förändring i §§ 18 och 19 i Riksarkivets instruktion, paragrafer som tidigare stadgat att det ska finnas landsarkiv, och på vilka orter i landet de ska vara placerade. I den nya skrivningen ges Riksarkivet friare händer att styra över sin organisation, men det betonas ändå starkt att det även fortsättningsvis är angeläget med regional närvaro och att Riksarkivet ska bedriva verksamhet på de orter som motiveras av myndighetens uppgifter. Vi anser att det, ur olika aspekter, är högst motiverat att fortsätta att bedriva statlig arkivverksamhet på

nuvarande orter, och gärna fler, men att myndigheten naturligtvis avgör enheternas uppdrag och arbetsuppgifter. I dag har vi en allt starkare betoning på att staten ska vara närvarande i hela landet. Det gör det befogat att behålla befintliga enheter. Det handlar både om jobb och medborgarnas tillgång till service.

Landsarkiven fyller en viktig funktion i sina respektive regioner inte bara som publika kulturarvsinstitutioner utan som en viktig samarbetspartner till statliga, regionala och lokala institutioner inom kulturarv, utbildning och bildning. I sina respektive distrikt är landsarkiven samtidigt ett stort stöd för såväl kommunarkiv som enskilda arkiv. Landsarkiven är också grundpelaren i många arkivcentra där det skulle vara förödande för verksamheten om den tyngsta aktören skulle förvinna. Nedläggning eller flytt av landsarkiv skulle bli en kompetensförlust i regionen och slå sönder en viktig del i infrastrukturen för kultur och forskning.

Vid landsarkiven förvaras stora mängder analogt material som inte inom överskådlig tid kommer att kunna informationsdigitaliseras. Här finns också välutbildade arkivarier som känner samlingarna och kan ge råd och handledning till forskare och allmänhet,

Kulturarvet ska vara lättillgängligt och nära medborgarna. Att i framtiden bara erbjuda dessa stora mängder arkivmaterial digitalt vid förfrågan, eller att få ta del av original i avlägsna stordepåer, skulle vara en stor förlust och högst odemokratiskt, eftersom en stor del av användarna inte skulle ha intellektuella eller ekonomiska möjligheter att ta del av det gemensamma kulturarvet. En centralisering av arkivmaterialet skulle samtidigt vara förödande och utarmande för forskningen. Man ska också beakta att alla i hela landet inte har tillgång till bredband.

Men närhet till arkiven gäller inte bara tillgången till den historiska informationen. Idag finns Digitalt museum och vi kan se föremål och tillhörande katalog på nätet. Det skulle vara möjligt att lägga ner museer och arrangera utställningar på andra platser, där föremål och konst endast presenteras digitalt. Det är utmärkt, det skulle öka tillgängligheten, men det digitala surrogatet kan aldrig ersätta mötet med det autentiska konstverket, och inte heller det analogt skapade arkivet. Den fysiska kontakten med arkivmaterialet tillför, utöver den rent historiska informationen, andra dimensioner som inte finns i den digitala bilden, som specifika detaljer, doft och känsla och att man får en annan uppfattning av helheten.

Museerna är mer än sina samlingar, och så är det också med arkiven. De är sociala mötesplatser, platser för lärande och underhållning, platser för deltagande och medskapande.

Det påpekades redan i propositionen 2004/05:124, som följde på den senaste arkivutredningen, att det var kulturpolitiskt angeläget att arkiven var lokaliserade så, att så många människor som möjligt skulle kunna ta del av materialet, och att landsarkiven kunde fortsätta som starka regionala aktörer. Detta bör vara vägledande även för denna utredning.

13.5.4 Ökad samverkan med tre kommunala myndigheter

Vi ser positivt på förslaget att samverka med de tre kommunala myndigheterna, Malmö stadsarkiv, Stockholms stadsarkiv och Värmlandsarkiv bör bestå.

Kapitel 14 Digital informationsförvaltning och massdigitalisering

I utredningens uppdrag låg att analysera den digitala transformationens ekonomiska konsekvenser för Riksarkivet. En liknande analys har inte gjorts när det gäller den enskilda arkivsektorn. Under punkten 4.5.6 konstateras dock att digitaliseringen är en utmaning även för den enskilda arkivsektorn

och att bevarandet av elektroniska handlingar är ett problem. Man skriver vidare att det inom området saknas både kompetens och resurser för att utveckla e-arkiv. Detta resonemang utvecklas också under 10.4.1 som beskriver att de enskilda arkiven idag inte kan möta förväntningar och krav på att ta emot leveranser med digitalt material, och att det handlar om bristande samordning, kostsamma tekniska investeringar och personalens brist på It-kompetens. I betänkandet föreslås dock inga åtgärder för att råda bot på denna situation mer än att Riksarkivets föreslagna rådgivningsuppdrag förutsätts innebära "...ett visst metodstöd, inte minst i frågor som uppstår i samband med arkivsektorns digitalisering." (s.390) Utredningen konstaterar att arkivsektorn som helhet är underfinansierad i förhållande till uppdragets omfattning. När det gäller den enskilda arkivsektorns digitala transformering saknas finansieringen helt.

De enskilda arkiven är en del av kulturarvet och en viktig del i samhällets långsiktiga informationsförsörjning, likaså är de av betydelse för en allsidig historiebeteckning, för bildning, forskning och samhällsengagemang. I en allt mer digital värld hotar de enskilda arkivinstitutionerna att släpa efter i utvecklingen, och i brist på resurser söker man lokala och regionala nödlösningar. Om de enskilda arkiven inte gemensamt och målinriktat kan delta i den digitala transformationen riskerar vi att få stora svarta hål i samhällets minne. För att avhjälpa de brister som utredningen pekar på när det gäller samordning, teknik och kompetens måste det enskilda arkivområdet tillföras öronmärkta medel för en nationell utveckling av standarder och metoder, likaså när det gäller ett långsiktigt bevarande.

När det gäller kunskapsläget är det viktigt att även personal vid de enskilda arkiven inkluderas i den fortbildningssatsning som föreslås under 14.5.2, en nationell fortbildningsplan för yrkesverksamma arkivarier. För fortbildning är av nöden. Liksom de offentliga arkiven måste man inom den enskilda arkivsektorn förändra sitt arbetssätt. Arkiven kommer i framtiden allt mer sällan att levereras i en pappkasse eller i banankartonger, utan nu måste även de enskilda arkiven arbeta proaktivt och vara på plats redan i arkivbildningsfasen med vägledning och instruktioner så att den blivande arkivinformation har rätt format och struktur för ett långtidsbevarande.

Det samma gäller i dokumentationsarbetet. Nya sociala rörelser och sammanslutningar lever och verkar till stor del i sociala medier. Här bör man finna en metod liknande den som prövats av nationalarkiven i Danmark och Finland där man erbjuder författare och andra, vars personarkiv man vill förvärva i framtiden, att redan i samtiden kontinuerligt skapa sina digitala arkiv hos biblioteken. Arkiven kan fyllas på allteftersom, och även rensas om man så vill.

I betänkandet lyfts också fram att arkiven bör kunna bidra till större öppenhet och delaktighet genom att bevara och tillgängliggöra material "från grupper som vanligtvis inte brukar få utrymme i samhällsdebatten eller rörelser som inte fungerar på samma sätt som traditionella arkivbildare." Här betonas också vikten av autentisk och oförvanskad information och att arkivinstitutionerna uppfattas som trovärdiga källor. (s 120)

14.5.3 Ekonomiska konsekvenser av massdigitalisering på arkivområdet

Enligt betänkandets förslag får Riksarkivet i uppdrag att ta fram underlag till regeringen för att beräkna de ekonomiska konsekvenserna av massdigitalisering. Vi anser att massdigitalisering och framställning av digitala surrogat av välbevarade analoga handlingar kommer att vara enormt resurskrävande, och inte ska prioriteras framför bevarande av digitalt fött material som riskerar att försvinna. Vi utgår från att, om Riksarkivet ges uppdraget, även den enskilda arkivsektorn är inkluderad, och då även när det gäller kostnaderna för förarbeten som ordnings- och förteckningsarbeten, framtida lagringskostnader och likaså efterarbeten som en pedagogisk digital förmedling.

En gemensam plan för massdigitaliseringen bör tas fram för hela arkivområdet. Eftersom det rör sig om enorma mängder material, och till ofantliga kostnader både när det gäller arbetsinsats och bevarande, måste man göra ett genomtänkt urval både när det gäller syfte och målgrupp. I detta urvalsarbete bör representanter för olika användargrupper delta.

Om en samordnad nationell stödfunktion byggs upp är det viktigt att den enskilda arkivsektorn är inkluderad, oavsett vilken myndighet som får uppdraget.

Kapitel 15 informationsspridning om arkivområdet

15.6.2 officiell statistik om arkivområdet

Vi är positiva till att Arkiv nu föreslås bli ett ämnesområde i den officiella statistiken, och att det hamnar under samhällssektorn Kultur och fritid. Som redovisas i betänkandet saknas det i dag en överblick över enskilda arkiv och vilka arkivbestånd som i dag förvaras hos olika arkiv och institutioner. För framtida insatser är det därför viktigt att den inventering eller kartläggning som föreslås i kapitel 10 kommer till stånd inom en snar framtid.

I dag återredovisar de arkiv som ingår i kultursamverkansmodellen årligen en rad uppgifter till Kulturrådet. Här är det viktigt att statistikinhämtningen samordnas, så att samma uppgifter inte ska redovisas i två system, likaså att uppgifter om besökare, arrangemang, skolverksamhet osv kommer att finnas med i Riksarkivets statistik för att tydliggöra att arkiven även är publika kulturarvsinstitutioner.

Särskilt yttrande av Torgny Larsson

Svenska Arkivförbundet instämmer i Torgny Larssons särskilda yttrande rörande styrning av statliga myndigheter. Ingen önskar idag gå tillbaka till Statens Arkivstyrelsens detaljstyrning av Riksarkivets verksamhet, men med den modell som beskrivs i yttrandet skulle man dels kunna få en bättre insyn i Riksarkivets verksamhet, dels få ett ökat medborgarinflytande.

För Svenska Arkivförbundet

Eva Sjögren Zipsane
ordförande

Svenska Arkivförbundet

c/o Föreningsarkivet i Jämtlands län
Arkivvägen 1
831 52 Östersund

Telefon
070 – 424 44 00
063 - 10 06 07

Epost
Arkivforbundet@arkivforbundet.se
www.arkivforbundet.se

Bg: 5019-8878
Org nr: 802520-8763